

רציונל

מטרתה של עבודה זו היא לבחון את גישתן של שתי משוררות, דליה רביקוביץ' ויונה וולך, לרעיונות פמיניסטיים ולמחאה הפמיניסטית באמצעות שירתן. שמה של העבודה לקוח מספרה של אורלי לובין "אשה קוראת אשה" המספק גישה מתודולוגית לקריאה מחודשת של טקסטים קיימים. על-פי לובין, יש צורך במה שהיא מכנה "קריאה חתרנית פמיניסטית" כדי לעמוד בדיעבד על מחאה פמיניסטית בטקסטים שלא בהכרח נכתבו מתוך ראייה פמיניסטית. לפיכך, המתודולוגיה שתינקט בניתוח תתבסס על פירושם של מאפיינים פואטיים ואסתטיים נשיים מתוך גישה ניתוחית פמיניסטית, דהיינו "קריאה חתרנית".¹

היצג

דליה רביקוביץ', 1936-2005, משוררת השייכת לדור המודרניסטי בשירה העברית, אולם הושפעה גם מקודמיה דוגמת ביאליק, לאה גולדברג ונתן אלתרמן. נולדה ברמת-גן למשפחה נורמטיבית. בילדותה המוקדמת התייתמה מאביה ומגיל 6 ועד גיל 13 שהתה בקיבוץ גבע כילדת חוץ. מגיל 13 ועד לגיל 18 שהתה במסגרות אומנה שונות והגיעה לבגרות מבלי להתנסות בחיי משפחה לשמם. בוגרת האוניברסיטה העברית בירושלים בחוג לספרות, שם הוכר כשרונה כמשוררת והיא טופחה על ידי לאה גולדברג מורתה ועל ידי פרופ' ברוך קורצווייל. במקביל לכתיבת שירה הייתה חברה בצוות העורכים של כתבי עת לילדים, שמשה כמורה לספרות בבית-ספר תיכון, כתבה ביקורת תיאטרון ועסקה גם בתרגום. החלה לפרסם שירים ב-1955 בכתב העת "אורלוגין" בעריכת אברהם שלונסקי שתמך בה למן ההתחלה ודחף את פרסום שירה גם בפלטפורמות אחרות. בשנת 1999 זכתה רביקוביץ' בפרס ישראל לספרות עברית, מה שמשקף את התקבלותה החמה למן ההתחלה, שהגיעה לשיא בהענקת פרס ישראל. מנימוקי השופטים: "היא מעמודי התווך של השירה העברית הלירית. שירה הם מצד אחד עדות אישית על יתמות, אהבה בלתי אפשרית ומאבק נואש על עצם הקיום ומצד שני הם מבטאים אמת אוניברסלית וחוויות של רבים. השילוב של הלשון העשירה והגבוהה עם לשון היומיום, ושל הזעקה האישית עם זו הכללית, מאפיינת את יצירתה והפכה לחשובה ולבולטת ביותר בשירה העברית בת זמננו".² במשך חייה פרסמה רביקוביץ' גם רשימות וביקורות בעיתונים, חלקם היו מחאה פוליטית, כמו גם אחדים משירה שהעלו עליה את חמתו של הממסד הפוליטי. בין ספרי שירתה הידועים: "אהבת תפוח הזהב", "חורף קשה", "הספר השלישי", "תהום קורא", "אהבה אמיתית" ו"חצי שעה לפני המונסון".

עולמה הפואטי של רביקוביץ' מורכב ומגוון, ובו שירה לירית טהורה בצד שירה לירית פוליטית. רביקוביץ' הייתה המשוררת הראשונה שהעזה "להרגיז" את הממסד ולמרות זאת המשיכה להתקבל בחיוב. הרבתה להשתמש בלשון מן המקורות ובמטפורות השאובות מעולם האגדה וההזיה ולא חששה מצורות מסורתיות כמו הסונט ומהתמודדות עם מורשת השירה הרומנטית האירופית והעברית כאחד. רבים משיריה הולחנו, בהם "תמונה", "בסיירת שקד", "איך חלפו השנים" ו"צער הלילה". דליה רביקוביץ' נמצאה מתה בדירתה ב-21 באוגוסט 2005 על ידי בנה ונסיבות מותה לא פוענחו עד היום. מטבע הדברים מושפעת שירתה של רביקוביץ' מן הביוגרפיה שלה, אולם זו לא בהכרח מכוננת אותה באופן גורף על כל מרכיביה. בבחינה מגדרית של שירתה ניתן למנות את שירי האימהות שנכתבו מתוך התנסותה האישית כאימו של עידו וכן את שירי היתמות הקשורים במערכת היחסים עם אביה לפני מותו ולאחריו.

¹ אורלי לובין, *אשה קוראת אשה* (כנרת, זמורה ביתן, 2003).

² המידע הביוגרפי נלקח מהספר: גדעון טיקוצקי, *דליה רביקוביץ' בחיים ובספרות* (אוניברסיטת חיפה ומשכל, 2016), עמ' 13-17.

מקומה של האישה בעולם אף הוא נושא מגדרי מרכזי המצוי ברבים משיריה של רביקוביץ, ובאחד מהם **"בבה ממוכנת"** נעסוק בדיון הנוכחי.

יונה וולך, 1944-1955. ילידת פתח תקווה, בת למשפחה ממייסדי כפר-אונו. בדומה לרביקוביץ, התייתמה מאביה שנפל בקרבות מלחמת העצמאות בהיותה בת ארבע. נמשכה לעולם הכתיבה והיצירה, ספרות וקולנוע מגיל צעיר והייתה בעלת אישיות מרדנית ואקסצנטרית, שוברת מוסכמות. כבר בגיל ההתבגרות נהגה להתלבש בלבוש מתריס, עישנה סיגריות ובילתה עם גברים. התנהגות זו הנביאה עליה בהיותה בת 16 סילוק מבית הספר והיא המשיכה את לימודיה בתיכון ערב. בתקופה זו נרשם גם ניסיון ההתאבדות הראשון שלה, שהראה על אישיות אובדנית פתולוגית. עברה כמה הפלות בשל הריונות לא רצויים. בהיותה בת 17 החלה ללמוד במכון אבני לאמנות, שם נחשפה לעולם התל-אביבי של התרבות העכשווית ויצרה קשרים אישיים הדוקים עם יאיר הורוביץ ומאיר ויזלטיר. באותה העת החלו שיריה להתפרסם בכתבי העת הספרותיים של התקופה, ובשנת 1966 ראה אור ספר שיריה הראשון "דברים". בהדרגה, ובתמיכת חלקים מהממסד הספרותי דאז, כמו למשל פרופ' גבריאל מוקד ובכירי המשוררים של התקופה, הפכה וולך למה שהיום היינו מכנים "סלב" והטביעה חותם אסתטי, פואטי ותוכני על השירה העברית.³

המשוררים הבולטים של שנות הששים שמו להם למטרה ליצור שירה רלוונטית לחיי היום יום ולאנשי הרחוב, להפשיט את הביטוי הפואטי מהשפה הגבוהה והמליצית ולהביא את בשורת הפסיכדליות שנשבה מעבר לים. וולך, באורח חייה ובאישיותה הפרובוקטיבית היוותה ארכיטיפ לדמות המשורר הפסיכדלי שאינו טורח לדאוג לפרנסתו אלא יושב לו בחיק הטבע, מעשן קצת חשיש וכותב את שיריו. אכן המרחב היצירתי של וולך הוא מצומצם מאד: מעולם לא יצאה את גבולות הארץ והרבתה לשהות בכפר אונו, בבית הוריה. מעולם לא רכשה מקצוע וחיה על חשבון אמה. מאיר ויזלטיר כינה אותה "משוררת מוחלטת". גם זהותה המינית נתפסה כלא מקובלת אז, שכן בנוסף לקשריה עם גברים היא יצרה יחסים אינטימיים גם עם נשים והפכה שייכת בעצם לשני מגדרים- הנשי והלהט"בי. וולך אושפזה יותר מפעם אחת בבית חולים פסיכיאטרי ואף טופלה באמצעות LSD. אשפוזים אלה והלך הרוח ההזוי שנגרם בעקבות הסם, באים לידי ביטוי ביצירתה. כך גם אישיותה האובדנית והעיסוק האובססיבי שלה במוות, אשר השיג אותה לבסוף בהיותה בת 41, בדמות מחלת הסרטן.

שירתה של וולך היא שירה קשה, טריפ רע. וולך הפכה למיתוס בעודה בחיים, וכפי שכתב גבריאל מוקד-היא עצמה העצימה את המיתוס.⁴ כאז כן עתה, לא קמה משוררת כה חריגה ואקסצנטרית המשתמשת בשפה עברית נכונה, חדשנית, בוטה ומדויקת לטיפול בנושאים שנחשבו ל"טאבו" בזמנה. מרכיבים מגדריים בשירתה של וולך הם נושא היתמות והיעדר האב, וזאת בדומה לרביקוביץ שחוותה אף היא יתמות מוקדמת, וכן מוטיב הסובייקט שחוה אלימות כאשה, כקרבתן. בכתיבתה של וולך גם יסודות ארס פואטיים המציגים את הכתיבה כמקום מפלט מחד וכזירה להתמודדות כואבת מאידך. יונה וולך הפכה במשך השנים למשוררת חשובה ומשפיעה על בני דורה וגם לאחריו. רבים משיריה הולחנו והפכו לחלק מפס הקול של הזמר העברי.

³ המידע הביוגרפי נלקח מהספר: יגאל סרנה, **יונה וולך** (כתר, 2010).

⁴ גבריאל מוקד, "שירה כחידוש של משמעות: על שירת יונה וולך", **בזמן אמיתי**: 96 מסות, מאמרים, רצוניות ורשימות על הספרות העברית של דור-המדינה (תל-אביב: עכשיו, 2011): 168-173.